

LUNDS
UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

”Det är en evig jakt på vad 'själv' är.”

- Lokal livspolitik kvalitativt utforskad.

Författare: Thomas Lundström

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Höstterminen 2012

Handledare: Ann-Mari Sellerberg

ABSTRAKT

Författare: Thomas Lundström

Titel: ”Det är en evig jakt på vad 'själv' är.” - Lokal livspolitik kvalitativt utforskad.

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Handledare: Ann-Marie Sellerberg

Sociologiska institutionen, höstterminen 2012

Anthony Giddens skriver om senmodernitetens reflexivitet i ”Modernitet och självidentitet - Självet och samhället i den senmoderna epoken” från 1991. I boken beskrivs begreppen ”Livspolitik” och ”Ödesdiga ögonblick”, och utifrån dessa analyserar studien åtta individers intervjuer. Syftet är att förstå individuella perspektiv på hur livet levs i en tidsålder som präglas av att individen är friare än någonsin förr att välja livsstil. Begreppen undersöks utan att definieras för studiedeltagare, genom kvalitativa intervjuer som inleds med ett ”Twenty Statements Test”, där studiedeltagarna reflexivt beskriver identiteter och roller. Studien lyfter fram hur det inte går att komma i kontakt med ”Ödesdiga ögonblick” utan att först definiera det för studiedeltagarna, vilket kan ses som kritik mot begreppet. Däremot är ”Twenty Statements Test” en utmärkt utgångspunkt för intervju om ”Livspolitik”. Resultaten tyder på att traditionella institutioner som kyrka och nationalstat saknar inflytande enligt studiedeltagare, men att familjens roll stärkts. Familjen framstår inte längre som hierarkisk och bestämmande, utan som en stabil punkt för trygghet. Trots att alla studiedeltagare är från samma kommun, är tolkningarna av den senmoderna tidsåldern väldigt olika, och intervjuerna utifrån ”TST” indikerar störst skillnad mellan yngre och äldre män, och kvinnornas livspolitik fungerar likt en brygga mellan de två.

Nyckelord: Livspolitik, Ödesdiga ögonblick, Giddens, Senmodernitet, Reflexivitet.

Innehållsförteckning

Rubrik:	Sida:
Personlig inledning	1
Teoretiska begrepp	2
Tidigare forskning	5
Syfte	6
Metod	7
<i>Hermeneutik</i>	7
<i>Twenty statements test</i>	7
<i>Öppen intervju</i>	8
<i>Att intervjua bekanta</i>	9
<i>Etik</i>	10
Analys	11
<i>”Björn”</i>	11
<i>”Holger”</i>	13
<i>”Sven”</i>	14
<i>”Selma”</i>	15
<i>”Johan”</i>	17
<i>”Ida”</i>	18
<i>”Markus”</i>	19
<i>”Cecilia”</i>	21
Kritik och reflektioner kring mina resultat	22
<i>Ödesdigra ögonblick och livspolitik</i>	22
<i>Reflexivitet i förhållande till genus och ålder</i>	23
<i>Förslag på framtida forskning</i>	25
Litteratur	26
<i>Tryckta källor</i>	26
<i>Webbaserade källor</i>	27

Personlig inledning

Jag sökte mig till universitetet i hopp om att finna svar på varför långtidssjukskrivningar och utbrändhet är vanligt i Sverige. Efter studier både vid psykologiska och medicinska institutionen, sökte jag mig till sociologin. Här kom jag tidigt i kontakt med erkända och väl citerade forskare som tydligt beskrivit de återvändsgränder som individer i det moderna samhället kan fastna i. Anthony Giddens, Zygmunt Bauman, Manuel Castells och Ulrich Beck beskriver ett flytande, globaliserat risksamhälle, mer sammankopplat än någonsin förr, som ställer nya krav på individen. Många intressanta svar fann jag i de beskrivningar av den kulturella epok som avlöser moderniteten. ”Senmodernitet”, ”surmodernitet”, ”postmodernitet”, ”högmodernitet” eller varför inte ”andra moderniteten”? Kärt barn har många namn, och vad som kanske är mest kännetecknande för denna epok är upplösningen av orienteringspunkter i livet (Bauman 2009, s. 153). Vad händer när traditionella institutioner så som kyrkan, nationalstaten och kärnfamiljen inte längre tvångsmässigt sätter upp ramarna för hur livet ska levas, och individen är friare än någonsin att välja själv? En ökad förståelse för detta ser jag som sociologiskt relevant, då jag håller med den brittiske sociologen Nikolas Rose, Head of Department of Social Science, Health & Medicine at King's College London, när han skriver ”forms of government increasingly put the individual on the spot; it is the individual who has to make the right choices about work, health, employment and intimate life, with the project of self emerging as the medium through which opportunity and resources are mediated” (Rose 1991, s. 46).

Anthony Giddens beskriver hur individen reflexivt måste förhålla sig till en mängd nya parametrar. Med begreppet ”livspolitik” filtreras globala makrofrågor ner till en fråga om livsstilsval på mikronivå. Livsstilar och val av dessa är en central punkt i hans bok ”Modernitet och självidentitet – Självet och samhället i den senmoderna epoken” från 1991. Samhälleliga traditionellt baserade *rites de passage* har försvunnit eller blivit valfria i senmoderniteten, och har enligt Giddens ersatts av reflexiva ”ödesdiga ögonblick”, stunder då livsstilsval sätts på sin spets, och utgör vändpunkter i individers livshistoria. I kapitel fyra, rörande ”Öde, risk & trygghet”, beskriver Giddens hur vetenskapliga rön hastigt integreras i samhället och hur överklassen är mest trendkänslig angående val av livsstilar: ”De livsstilar som befolkningen i stort följer är påverkade av att man tar till sig dessa resultat, även om det vanligtvis finns klasskillnader när det gäller förändringar av beteendemönster, med de högutbildade grupperna i täten” (Giddens 1991, s. 146-7). Då jag är uppvuxen i vad som beskrivits som en svensk överklasskommun, där jag har upplevt att universitetsutbildning och god inkomst är normen, och att ”gå in i väggen” är ett vanligt

förekommande fenomen, återvänder jag till denna ort för att undersöka utifrån Giddens begrepp ”livspolitik” och ”ödesdigra ögonblick” i åtta individers liv (tre kvinnor och fem män). Jag har valt att undersöka två generationer, hälften födda '41 - '45 och andra hälften '79 - '83, i hopp om att få en bred bild av hur tidsandan påverkar. Jag ville se hur den starka reflexivitet som enligt Giddens präglar senmoderniteten tillämpas av de äldre såväl som de yngre i kommunen där jag vuxit upp, en kommun där en majoritet tack vare trygg socioekonomisk bakgrund är mer fria att välja livsstil än många av senmodernitetens övriga invånare.

Teoretiska begrepp

Den senmoderna människan använder sig enligt Giddens av en aldrig tidigare skådad nivå av reflexivitet, i den dynamiska process av meningsskapande Giddens kallar ”självets reflexiva process” (Giddens 1991, s. 276). Självberättelser sammanflätas till en biografi, skapar identiteter, uppdateras och utvärderas, och då helst med hjälp av expertsystem så som de evigt varierande vetenskapliga rön som framkommer. Längre tillbaka i tiden försåg traditionen, i form av kyrka, stat och familj, mer fasta svar angående vem vi är, och med färre expertsystem tillgängliga, dikterade den lokala majoriteten normen. Vetenskapen som expertsystem kan ändå betraktas som relativt fast i förhållande till många av de andra expertsystem som råder i senmoderniteten. Trender, reklam, lokal expertis och konsumtionsmöjligheter är alla med och påverkar individen. ”Each of us not only 'has' but lives a biography reflexively organized in terms of the flows of social and psychological information about possible ways of life. Modernity is a post-traditional order in which the question 'How shall I live?' have to be answered in mundane day-to-day decisions as well as interpreted within the temporal unfolding of self-identity” (Plumridge & Thomson 2003, s. 214)*. Givetvis är det individuellt hur man hanterar all den mängd av information som sköljer över den senmoderna människan, men Giddens framhåller två begrepp som strukturerar självidentiteten och den individuella livshistorien, nämligen ”livspolitik” och ”ödesdigra ögonblick”.

Med den allt mer sammankopplade och lättillgängliga kunskap som informationssamhället tillhandahåller, blir det i större utsträckning upp till individen att försöka avgöra konsekvenserna av sitt handlande. I ett allt mer sekulariserat samhälle kan vetenskapen ses som den nya religionen, och den är tillgänglig med några knapptryck på smartphone eller laptop. Organisationer som kämpar för

* Elizabeth ”Libby” Plumridge är läkare vid the Department of Public Health and General Practice, Christchurch School of Medicine, University of Otago i Nya Zeeland, och Rachel Thomson är beskriven nedan under rubriken ”Tidigare forskning”.

att vinna stöd och erkännande för allt från miljö och jämställdhet, till enskilda yrkesgruppers rättigheter och lön, tävlar om individens uppmärksamhet. I meritokratiseringens anda uppmanas vi att ta personligt ansvar för förändringar, inte bara i vårt eget lilla liv, utan även för global orättvisa i olika former. Man får vad man förtjänar, och enda sättet att få något bättre, är att ta personligt ansvar för den förändringen som krävs, oavsett om det rör sig om frågor på mikronivå så som personlig hälsa, eller på makronivå, så som en mer rättvis och miljövänlig värld. I mataffären till exempel blir vi påmind om att våra handlingar får globala effekter genom små stämplor på varorna som visar om de är ekologiska och moraliskt korrekta genom "fair trade". På väg från affären möts vi av diverse organisationer som påminner oss om att andra människor runt omkring i världen har det betydligt värre än vi har det, och att vi borde ge till dem istället för att spara ihop till ekologiska, vetenskapligt framtagna kläder och miljövänliga bilar.

Släktskapen mellan ovanstående beskrivning och upplysningens ideal belyser Giddens med det han kallar "emancipatorisk politik", vars två huvudelement är "strävan efter att kasta av sig det förflutna ok, för att därigenom möjliggöra en förvandling av framtiden" med "målet att övervinna vissa individers eller grupper illegitima dominans över andra" (Giddens 1991, s. 249). Utifrån denna makropolitik växer sedan en mera mikroorienterad politik fram, som eftersträvar att besvara individens existentiella fråga "Hur ska jag leva?". Livspolitik definieras som "Politik som syftar till självförverkligande utifrån det dialektiska sambandet mellan det lokala och det globala samt framväxten av modernitetens internt referentiella system." (ibid, s. 274). I ovanstående stycke kan vi se hur individen genom exempelvis konsumtionens "valfrihet och generativa makt (makt som förändringskapacitet)" (ibid, s. 253) kan skapa en personligt vald livsstil "som befrämjar självförverkligande i en kontext av ömsesidig global påverkan" (ibid, s. 253). Livspolitik handlar om de valen vi gör i vår vardag med en global förändring i åtanke, men den beskrivningen är otillräcklig.

Människans vetenskapliga och teknologiska framfart har möjliggjort mycket som tidigare endast naturen hade kontroll över. Utvecklingen har gett människan som art möjligheter och risker som tidigare endast var gudar förbehållna. Möjligheten att experimentera med grunderna för den mänskliga reproduktionen såväl som den potentiella utrotning av mänskligheten, antingen genom kärnvapen eller genom miljöriskerna av det moderna samhällets framfart, tvingar fram rent existentiella frågor. "Den specifikt moraliska arenan för sådana debatter handlar inte bara om vad som ska göras för att människan ska överleva i naturen, utan också hur själva existensen bör förstås

och levas” (ibid, s. 264). Man kan givetvis välja att fortsätta se sig själv enligt traditionella värderingar som exempelvis kristen, svensk medborgare och hemmafru, som väljer att ge till Unicef för att främja positiva globala förändringar, men med livspolitik lyfter Giddens fram att identiteten såväl som handlingen är självvald. ”De viktigaste frågorna på livspolitikens dagordning handlar om rätten till personlighet och individualitet, som i sin tur är kopplade till de existentiella dimensionerna av självidentiteten som sådan” (ibid, s. 265). Din moral är just din moral utifrån den du valt att definiera dig själv som, och din syn på moral. Giddens skriver om en återmoralisering av vardagslivet, där individen själv uppmanas besvara frågor rörande transcendens, överlevnad, samarbete och personlighet, och med svaren på dessa frågor tolkar jag det som att Giddens anser att individen lever prefigurativt*, genom att själv vara och ta ansvar för den förändring man vill se i världen. Jag uppfattar reflexivt självvald moral som nyckelelement i Giddens livspolitik.

Frågor berörande moraliska arenor så som Giddens fyra ovan nämnda (transcendens, överlevnad, samarbete och personlighet) besvaras kanske oftast naturligt genom ens bakgrund, enligt Bourdieus beskrivning av habitus (Bourdieu 1984, s. 170). Giddens lyfter dock fram hur senmoderniteten är individens tid, och den reflexivt skapande processen i kombination med aldrig tidigare skådade möjligheter för informationsinhämtning, nästan tvingar individen att besvara frågor som tidigare var politiken och historien förbehållna. ”I högmodernitetens intensivt reflexiva miljöer blir det allt svårare att leva via 'autopiloten', och det blir allt omöjligare att skydda en livsstil från det generaliserade riskklimatet, oavsett hur starkt förankrad denna livsstil är på förhand” (Giddens 1991, s. 152). I utvärderandet av livsstil spekuleras det i risk och möjlighet genom vad Giddens kallar ”kolonisering av framtiden” (ibid, s. 136). Även om detta i viss mån är en konstant pågående process, lyfter Giddens fram ödesdiga ögonblick, ”då man måste fatta avgörande beslut eller ge handlingarna en inriktning” (ibid, s. 276). Dessa ögonblick präglas av identitetsomstrukturering genom riskutvärdering och en högre grad av inhämtning av ny kunskap.

Ödesdiga ögonblick är de stunder då individens livspolitik ställs på sin spets och individen aktivt väljer livsstil med tillhörande ”riskpaket” (ibid, s. 158). I varje livsstil finns risker såväl som möjligheter inbakade, och dessa livsstilar väljs periodvis. Stunder då förändring tvingas fram kan

* Begreppet ”prefigurativ” myntades av kulturanthropologen Margaret Mead. Hon skiljer på postfigurativa, kofigurativa och prefigurativa kulturer. I postfigurativa kulturer socialiseras barn huvudsakligen att gå i samma fotspår som kulturens förfäder. I kofigurativa kulturer uppfostras både barn och vuxna av sina jämlikar utan att ta kulturens förfäder i nämnvärd betraktelse. I prefigurativa kulturer skapar vuxna kulturen utifrån visdom från barn, jämlika såväl som förfäder (Margaret Mead 1970, s. 1, 50 och 75).

komma till exempel genom medicinska diagnoser, men de kan också väljas genom att man kanske på grund av leda väljer att utbilda sig och byta karriär. Just inhämtande av ny kunskap i kombination med riskutvärdering lyfter Giddens fram som nyckelelement för ödesdigra ögonblick, oavsett hur de utlösts. Då ”tvingas individen ifrågasätta de relevanta rutiniserade vanorna, ibland till och med de som är mest intimt integrerade med självidentiteten” (ibid, s. 159). Det rör sig om reflexivt framtvungad förändring av beteendemönster, av livspolitik, under stunder som dödar och återföder vanor, rutiner och ontologisk trygghet.

Tidigare forskning

Här ämnar jag gå igenom några av de artiklar som utgått från liknande ståndpunkt som jag, och beskriva hur de skiljer sig från min studie. Professor Rachel Thomson vid University of Sussex har gjort många studier om övergångar i livet, flera av dem med Giddens tankar om semodernitetens reflexivitet som teoretisk bakgrund. Hon har med olika forskarkollegor genomfört tre studier där man använt livspolitik och ödesdigra ögonblick som utgångspunkt för analys. De går mer på djupet än denna studie, och skiljer sig även på så sätt att de utgår ifrån ungdomars och unga vuxnas perspektiv, då detta är Thomsons sociologiska specialitetsområde som Director of the University of Sussex Centre for Innovation and Research in Childhood and Youth (CICRY). Tillsammans med Libby Plumridge lyfter Thomson fram i en av sina studier att ”although Giddens' work provides us with an interesting starting point and some useful operational tools, but in practice the data outgrow the theory” (Plumridge & Thomson 2003, s. 213). Hur begreppen operationaliseras av individen skiljer sig alltså markant, och därför ser jag det som relevant och intressant att, i min egen högst begränsade studie, finna lokala synsätt.

Utifrån Giddens uppfattar jag ödesdigra ögonblick som identitetsskapande stunder, då individen genom definition av livsstil väljer framtida väg. Detta görs genom konsulterande av expertsystem, reflexivt utvärderande av vad som varit, och ett narrativt omformulerande på ett sätt som möjliggör en ny identitet. Plumridge och Thomsons longitudinella kvalitativa studier varnar för att detta kan vara en förenkling, då skapandet och upprätthållandet av identiteter är mer komplext: ”Although Giddens' model of the fateful moment provided a useful technique for exposing the components of particular instances of identity work, it did not provide an explanation of why particular identities are possible and endure, while others are not” (ibid, s. 217). Sambandet mellan ödesdigra ögonblick och identitet är alltså inte så direkt som det kan framstå i ”Modernitet och självidentitet – Självet

och samhället i den senmoderna epoken”, men att vissa identiteter tycks växa fram ur ödesdiga ögonblick tycks fortfarande vara en relevant utgångspunkt.

Pat O'Connors, sociologiprofessor vid University of Limerick, är känd för studier om könsfrågor och har arbetat utifrån Giddens begrepp. I en studie från 2006, om könsskillnader i unga människors självkonstruktion framkom det att kvinnors ödesdiga ögonblick oftare handlade om samhörighet med familj eller vänner, och mäns om någon form av prestation inom exempelvis sport, skola eller yrke. Männen ödesdiga ögonblick skulle helst resultera i någon form av höjning av hierarkisk position (O'Connor 2006, s. 120). I denna studie fick deltagarna definitionen av ödesdiga ögonblick på förhand, och ombads beskriva ett sådant. Detta kan ses som att man skapar det man vill undersöka istället för att anta att det redan finns där.

”The key element in Giddens's theoretical construct of the fateful moment is that it is recognised and acted upon” uppger tidigare nämnda Thomson tillsammans med sociologi professor Janet Holland vid Institute for Social Science Research (ISSR), London South Bank University, i en studie från 2009 (s. 454). Detta lyfter fram en viktig detalj som Giddens inte skriver så mycket om i sin beskrivning av ödesdiga ögonblick. Hur medveten är individen själv över de stunder som definierar ens livsstil? Är identiteten ett resultat av ödesdiga ögonblick, eller har de ödesdiga ögonblick som beskrivits i ovanstående artiklar varit efterkonstruktioner då begreppet klargjorts för studiedeltagare? För att undersöka begreppets validitet vill jag i min egen undersökning se vad som framstår som ödesdiga ögonblick utan att definiera begreppet för studiedeltagare, med deras reflexivt beskrivna identiteter och roller som utgångspunkt.

Syfte

Studiens primära syfte är att undersöka lokal livspolitik. Jag kommer metodiskt utgå från en situation som jag hoppas ska bädda för att de intervjuade ska berätta om subjektiva ödesdiga ögonblick utan att begreppet omnämns eller definieras. Genom att höra de intervjuades beskrivningar av hur de hanterat sitt eget identitetsskapandet hoppas jag få en bredare, djupare och mer lokalt förankrad bild av hur individer i praktiken kan sägas operationalisera Giddens begrepp. Livspolitik ligger som bakgrund till ödesdiga ögonblick, och speglas i hur djupt jag upplever de intervjuade reflekterat över val av livsstil samt deras syn på moral. Ett sekundärt syfte för studien är att undersöka den högreflexiva tillvaro som enligt Giddens präglar senmodernitetens invånare.

Metod

Hermeneutik

Giddens förser mig med två intressanta begrepp, som jag ger mig ut för att kvalitativt undersöka, nyansera och få större förståelse för. Därför känns hermeneutiken som den mest passande ansatsen (Lundin 2008, s. 102). Jag eftersträvar att finna intervjudeltagarnas sanningar, och hur de skapat mening ur det självupplevda förhållandet mellan individ och samhälle, vilket är målet med hermeneutik (Thurén 2006, s. 94). Jag ser mig i en mening som länken mellan Giddens teoretiska top-down generaliseringar som tillskrivs senmodernitetens tidsanda, och intervjudeltagarnas lokalt förankrade bottom-up perspektiv. Intervjudeltagarna är antingen uppväxta i samma kommun som jag, eller boende i denna kommunen, och därför delar vi i viss mån social utgångspunkt, och mitt mål är att se vilka individuella skillnader och likheter som kan utrönas, och hur de överensstämmer med Giddens teorier.

Valet av samhälle och undersökningsgrupp i min studie baseras även på en tanke från Étienne Wenger. Han är verksam vid Manchester University och Aalborgs Universitet, men kanske mest känd för sitt samarbete med världsbanken och sina teorier om inläring, som ger en kompletterande bild av identitet. ”Building an identity consists of negotiating the meaning of our experiences of membership in social communities” (Wenger 1998, s. 145). Enligt Wenger är vilken grupp man befinner sig i avgörande för hur man definierar sig, och genom att befinna mig i liknande grupper som mina studiedeltagare hoppas jag undgå de mest uppenbara identitetsbeskrivningarna som rör sig om vilka sociala grupper man tillhör. Detta hoppas jag bädda för att jag lättare ska komma i kontakt med ödesdigra ögonblick. Min ambition med varje intervju är att den ska utgöra en hermeneutisk spiral där jag outtalat utgår från Giddens teorier, sätter mig in i intervjudeltagarens livsvärld, och utifrån den återknyter till ”Modernitet och självidentitet – Självet och samhället i den senmoderna epoken” för att se om och i vilken utsträckning jag kan finna ödesdigra ögonblick och reflexiv livspolitik i de intervjuades livsvärld.

Twenty Statements Test

Då jag önskade att få ödesdigra ögonblick beskrivna för mig, utan att definiera begreppet för intervjudeltagarna, behöver jag komma i kontakt med deras reflexivt utformade identiteter. Innan intervjun ber jag därför deltagarna besvara ett reflexivt identitetstest kallat ”the Twenty Statements Test” eller ”the 'Who am I?' test” (Macionis & Plummer 2012, s. 229), där deltagaren fyller i tjugo

identiteter och roller som avslutar meningen ”Jag är”. Testet skapades 1954 av sociologen Manfred Kuhn, grundaren av Iowa School of Symbolic Interactionism, och hans kollega Thomas McPartland, och har använts i många studier om självidentitet. Det har även kritiserats för att vara för västerländskt och föga användbart i kollektivistiska kulturer (Watkins, Yau, Dahlin & Wondimu 1997). I testets beskrivning framgår det att testdeltagaren inte ska reflektera för länge över vad som skrivs, och jag förklarar detta för alla mina intervjupersoner. Jag klargör också att då det är roller och identiteter jag är ute efter, alltså substantiv, bör man kunna sätta ”en” eller ”ett” framför ordet. Då testet är reflexivt och självbiografiskt, förklarar jag även att det finns inget ”rätt” eller ”fel”, utan det viktigaste är att deltagaren kan identifiera sig med vad hen skriver på pappret. Detta test utgör sedan grunden för en öppen intervju som behandlar hur deltagaren kom fram till dessa svar. Därmed blir intervjun biografisk, en bit av studiedeltagarens livshistoria berättad genom val av identiteter. Genom hermeneutisk ansats närmar jag mig både känslösamma och lättsamma stunder i deltagarens livshistoria. Om jag känner att samtalsämnet är tungt för deltagaren, byter jag senare till någon av de mer lättsamma identiteterna, exempelvis de som inriktade sig på fritidsintressen och hobbyer.

Öppen intervju

Det viktigaste för mig är att inte lägga ord i mun på intervjupersonen, därför valde jag metoden ”Öppen intervju” (Sjöberg 2008, s. 34). Utifrån min förståelse av Giddens begrepp figurerar de på ett eller annat sätt i de flestas livshistoria. Jag vill se hur de växer fram ur de intervjuades egna livsvärld, och att resonemanget inte kommer från mig. Helt öppen kommer intervjun dock inte vara. Genom att inleda intervjun med det test av identiteter och roller som beskrivits ovan, skapas delvis en bild av här och nu, men också en genomgång av hur individen växt in i och valt sin plats i samhället. Intervjun blir därefter något biografisk i sin natur. Med utgångspunkt i svaren på ”Twenty Statement Test” (TST) uppmanar jag deltagaren att berätta om hur, var, när och varför de olika rollerna och identiteterna växt fram. Härmed hoppas jag få förståelse för hur de intervjuade upplevt ödesdiga ögonblick, och förhoppningsvis även komma in på livspolitik, helst i form av hur studiedeltagaren förhåller sig till Giddens fyra moraliska arenor (transcendens, överlevnad, samarbete och personlighet). Intervjun är öppen då jag inte har någon mall eller förbestämda frågor, men kan även betraktas som semistrukturerad, då jag medvetet försöker styra samtalet in på moral och tidsanda, med hjälp av svaren på TST. Ödesdiga ögonblick kan ses som vändpunkter, kanske till och med kriser, i individers livshistoria (Ehn & Öberg 2011, s. 65) och därför ämnar jag vara extra lyhörd för dessa, ibland i form av förändringar i deltagarens tonfall, ibland i form av en förnyad beskrivning av omständigheterna.

Jag eftersträvar att använda deltagarens egna ord för att formulera frågor och påståenden som kan driva samtalet framåt och in på deras syn på mening och moral i vår tid, sett med deras livserfarenhet som bakgrund. Här är jag ute efter att se om traditionella värderingar så som nationalstatens lagar och kristna värderingar nämns, eller om man förlitar sig på någon annan form av expertsystem, och i så fall vilket. Mitt mål är att få en bild av den livspolitik som de guidar sig själva med. Tystnaden är mitt främsta redskap för att utröna varje fråga så detaljrikt som möjligt.

”Livet kan endast förstås i efterskott, men måste levas i förskott” skrev Sören Kierkegaard (Citat om Livet 2012), och för att få den intervjuades bild ur ett makroperspektiv, ber jag denne fundera på vilka tips hen skulle ge en ungdom som växer upp här och nu. Genom att avlägsna sig själv ur bilden som vuxit fram av intervjudeltagarens livsvärld, och endast använda själva livsvärlden för att ge tips om vilka riktlinjer som en ungdom bör ta till sig, hoppas jag få en tydligare bild av den intervjuades livspolitik, hens syn på sin samtid, och därmed senmoderniteten. För att utröna mer angående intervjudeltagarens livspolitik och hens syn på reflexivitet, avslutar jag eventuellt med att fråga om de tror att moralen i samhället förändrats med tiden, och i så fall varför.

Att intervju bekanta

I studier förutsätts det vanligtvis att intervjuaren och den intervjuade inte har ett förflutet, och att deras relation inte behöver tas i betraktelse för framtida vänskap (Platt 1981, s. 75). Så är ej fallet för mig. Då de intervjuade är människor jag växt upp med och deras föräldrar, bör både förtid och framtid räknas in i betraktelsen. Fördelen är att jag troligtvis lättare kan spåra vad som menas underförstått med uttryck som ”du vet” och ”sett ur mitt perspektiv”. För säkerhets skull ber jag ändå de intervjuade utveckla det sagda. Fördelen beskriven ovan kan även fungera som en nackdel (ibid, s. 79), då den intervjuade i vissa fall väljer att inte gå in på ett område, eller att inte inkludera en identitet eller roll, då det tas för givet att jag redan känner till omständigheterna. De vet att jag känner till dem på förhand, och fokuserar kanske därmed hellre på sådant jag inte känner till. Detta hoppas jag dock ska fungera till min fördel, då exempelvis ”svensk” som identitet bland mina studiedeltagare skulle sakna ett bakomliggande ödesdigert ögonblick.

En potentiell nackdel för själva informationsinsamlingen är den Jennifer Platt belyser i sin artikel ”On interviewing one's peers”, men samma nackdel kan också ses som en fördel: ”one is anxious that the interviews should not be a socially unpleasant occasion, and that one should appear well in

the eyes of people who constitute a significant reference group and with whom one will continue to live when the research is over” (ibid, s. 77). Då jag är ivrig att göra ett gott intryck, i synnerhet då jag vet att jag kommer träffa dessa människor igen, är jag extra lyhörd, tålmodig och hänsynsfull. Detta hoppas jag ska fungera förlösande, att de intervjuade har lättare att öppna upp sig. Samtidigt kan det tänkas att de undanhåller information som varit lättare att berätta för en komplett främling, en person man nästan garanterat inte kommer tala med igen.

I intervjuerna med de äldre upplever jag en speciell situation. ”There is much discussion of ways of achieving a feeling of equality between interviewer and respondent; it seems evident, even if not usually made explicit, that the main reason for this concern is the practical problem that most interviewers are middle-class while many of their respondents are of lower status” skriver Jennifer Platt (ibid, s. 83) och det fångar essensen av en obalans som dyker upp. Som intervjuare är jag van vid och förberedd att vara den med makten i samtalet, den som ger ordet, men med de äldre, som i sin roll av högtbildade och högavlönade kanske är vana vid att ha makten, misstänker jag att det kan bli svårt att styra samtalet i den riktning jag önskar.

Etik

De öppna intervjuerna eftersträvar att få den intervjuade att öppna upp sig och dela med sig av sin livshistoria, sin livsvärld, med sina personliga åsikter och perspektiv. Därför är anonymitet kanske det viktigaste löftet jag kan ge till studiens deltagare. Då de två olika generationerna dessutom är besläktade med varandra, har jag valt utesluta specifik yrkesroll och att citera sparsamt, då ordval och språkbruk kan avslöja individer. Kvalitativa studier innefattar färre deltagare och därför är medgivande och anonymitet av yttersta vikt (Fontana & Frey 2005, s. 715). Dessutom är det viktigt att man inte skadar deltagarna på något sätt, vilket jag tog i betraktelse då ödesdigra ögonblick kan röra sig om personliga kriser. Jag eftersträvar att ta upp dessa i mitten av intervjun, för att kunna inleda och avsluta på en så upplyftande och stärkande samtalston som möjligt. Självbiografiskt, reflexivt berättande kan ha en stärkande effekt (Öberg & Ehn 2011, s. 68) och denna eftersträvar jag att slutligen uppnå i alla intervjuer.

Innan varje intervju har jag valt jag att meditera för att vara mer närvarande, öppen och flexibel. Att upprätthålla en god relation i varje situation (Öberg & Ehn 2011, s. 66-7) är viktigt för mig, inte enbart för intervjuens skull, utan även då jag sedan tidigare har gemensam historia med de

intervjuade och kommer troligtvis stöta på dem i framtiden. Dessa individer har frivilligt bjudit in mig i deras hem, endast med fika som ersättning för deras tid, och det känns viktigt för mig att följa deras känslorytm och inte på något sätt framstå som fördömande, oavsett vilka åsikter de uttrycker. Meditation hjälper mig med detta.

Analys

Här nedan beskriver jag intervjuerna genom att summera de citat som bäst relaterar till Giddens tankar beskrivna under rubriken ”Teoretiska begrepp”. Först går jag igenom intervjuerna med de yngre deltagarna, sedan intervjuerna med de äldre, individ för individ. Vissa intervjuer beskrivs mer ingående, för att de tydligt knyter an till Giddens teorier. Andra sammanfattas kortare, eftersom det under intervjun inte sades så mycket som speglar eller motsäger det teoretiska resonemang jag valt att utgå ifrån. Alla intervjuerna var lika långa, de sträckte sig ungefär en timme efter att TST var ifyllt. Namnen och vissa beskrivningar som inte är relaterade till undersökningens syfte är fingerade för att stärka studiedeltagarnas anonymitet.

	Födda '79 – '83	Födda '41 – '45
Översikt av studiedeltagare:	Björn	Johan
	Holger	Ida
	Sven	Markus
	Selma	Cecilia

”Björn”

När jag möter Björn är han i full gång med att städa sin röriga lägenhet, som blivit så efter en längre periods uppsatsskrivande. Björn håller på att avsluta sin andra högskoleutbildning, och är ytterst tillmötesgående. Han erbjuder frukt, te, fika, även om jag tagit med till oss båda, vilket jag meddelat tidigare. Intervjun är avslappnad och behaglig. Alla uppskrivna identiteter och roller framstår som aktuella och långvariga. Trots att Björn tycks ha tänkt mycket på att definiera sin roll i tillvaron, både samhälleligt och existentiellt, slår det mig att han undviker att uttrycka sig definitivt. Varje konkret påstående följs av möjligheten för motsatsen, och mjukas upp avsevärt, även när det gäller personligt tycke: ”så skulle jag nog kunna uttrycka det, halvbäst”, ”utifrån min egen tanke, måste jag säga, här och nu”, detta trots att jag vid upprepade tillfällen säger att jag här och nu endast är ute efter hans subjektiva sanning. Giddens tankar om hur senmodernitetens expertsystem hela tiden byter sanningar tycks återspeglas i högutbildade Björns sätt att uttrycka sig.

Giddens beskrivning av senmodernitetens reflexivitet återspeglas också i Björns tankar om hur hans generation skiljer sig från föräldragenerationen. ”Den främsta skillnaden för identitetsskapandet är /.../ mängden influenser i livsvärlden”, varpå han fortsätter med att berätta om hur han och hans jämlingar blev ”utsatta för många samhälleliga experiment, exempelvis det konstanta bytandet av läroplan i skolan” och hur detta tillsammans med många andra konstanta förändringar i samhället ”kanske skapade någon form av rotlöshet i min generation”. Detta leder till att ”rent spontant tror jag att min generation är väldigt sökande. Förr tror jag man hade en tydligare väg utstakad för sig”, och detta sökande anser Björn yttra sig i ett konstant flyttande för många, och ett samhälleligt behov av högre utbildningar, för att kunna definiera individen med något konkret. Med en något sorgsen ton i rösten beskriver Björn hur vi växt upp med ”färre ramar, större valmöjlighet”. För att hantera mängden influenser har Björn utformat en egen metod. Han beskriver hur ”den här snabba kommunikationen kan nog skapa oro i samhället” och därmed en risk ”att aldrig kunna få va i fred”, vilket leder till att ”det blir ett extremt kravbundet samhälle som man /.../ 'tvingas självmant' delta i”. För att komma i kontakt med något som jag tolkar vara Björns definition av ”ett autentiskt jag”, väljer han regelbundet att skärma av sig, ”låsa in mig, vara helt ensam, i min egen lilla sfär, kravlös” för att se vilka tankar som uppstår.

Ödesdigra ögonblick dyker endast upp i samband med en av de listade identiteterna. Det rör sig om en licens Björn skaffade sig på ett jobb, där han erbjöds en gratis vidareutbildning under förutsättning att han valde den fort. För att kunna välja talade han med kollegor, föräldrar och sökte upp information på internet. Björn ser inte själv rollen som betydande för hans personlighet, utan lyfter istället fram andra identitetsskapande stunder som knappast kan definieras som ögonblick. På grund av en ”halvskraltig arbetsmarknad” har återkommande perioder av stagnation förekommit, som tycks vara förknippade med otrygghet. Under dessa perioder har Björn kontemplerat sina färdigheter och förutsättningar i förhållande med hans syn på samhället. Olika förebilder han stött på har inspirerat honom att proaktivt uppsöka identitetsskapande situationer, utbildningar exempelvis, efter längre tids reflexivt utvärderande. ”Det var en ny trygghet man fann.”

Självvald och planerad reflexivitet tycks vara en del av Björns livspolitik. Andra fasta punkter som återkommer är familj och ”karma”, ”framgångsrikhet för mig består av en form av vänlighet och respekt för andra människor”. Björn anser att den viktigaste kunskapen en ung människa kan eftersträva i dagens samhälle är ”meningsskapande för individen själv, men inte att det skulle utformas på något sätt destruktivt för sig själv eller någon annan” och att hen ska ”se till sina egna behov. Vi kan nästan hålla det såhär kort. Jag skulle vilja ta in familj också, men det är också

individuellt då den kan vara väldigt destruktiv också, för vissa.” Trots att Björn själv tar upp karma, väljer han att tona ner inflytandet av religion och nationalstat då jag framåt slutet av intervjun frågar honom om deras betydelse för identitet och moral. Familjen betonas återigen, och det förundrar mig hur djupt kunnig Björn är om sin släkt, i flera generationer. ”Det är personlig närhet som påverkar ens egen moral.” På min fråga om hur moralen förändrats med tiden, svarar Björn ”det goda och det onda i samhället har bara bytt forum” och lyfter som exempel fram hur den grova mobbingen i skolor numera är mer internetbaserad än fysisk.

För att summera Björns livspolitik, rör det sig om en regelbunden sökan efter mening, ofta genom att självmant skärma av sig, och reflexivt försöka komma i kontakt med sitt autentiska jag. Under intervjuns gång dyker olika former av definitioner av meningsskapande upp, och de motsäger inte varandra. Utöver den viktiga kontakten med familjen lyfter Björn fram att ”det ska finnas någon form av njutning i allting för att det ska bli meningsskapande”, och när jag frågar om exempel på hur njutning skapas, växer där fram en gemensam nämnare för de olika identitetsskapande aktiviteterna Björn lyft fram: ”någon form av tävling mot mig själv, men aldrig mot andra.”

”Holger”

Intervjun med Holger sker på ett nästan tomt kafé. Redan innan ljudinspelningen med datorn påbörjats är Holger tystlåten. Under intervjuns gång har jag svårt att få Holger att prata, både om identitet och moral. När det kommer till samhälllig förändring skiner han upp och berättar ingående och förutspående om trender inom konsumtionsvärlden. Holger beskriver sig själv som intressebytare, som är något så återkommande i intervjun att det närmast framstår som en livspolitik. Han tonar ner svaren som skrivits på TST, ”ingen av rollerna känns som övervägande jag” och beskriver senare att ”det är en livsstil att inte vara något specifikt”. Det specifika i Holgers tillvaro är snarare en passion att söka, inte för att finna, utan för sökandets skull. ”Det är intresset i sig som är intressant” snarare än vad man för stunden är intresserad av. Han tillskriver sin livsstil dels till sin trygga ekonomiska bakgrund ”man har ju rätt så stort utrymme att liksom sväva iväg och göra olika saker”, och dels till hur samhället förändrats till ett ”informationsströmmande, masskommunikationssamhälle som gör det lättare att bryta upp sina ingångna skor”, vilket leder mina tankar till Giddens beskrivning av emancipatorisk politik.

Trots en nästan barnslig förtjusning över senmodernitetens möjligheter, lyfter Holger även fram risker med informationssamhället: ”man blir ju brusad i skallen” och ”jag tror ändå att folk mådde bättre förr då de inte var tvungna att ta ställning till så jävla mycket saker samtidigt”. För Holger är

”gränsen mellan jobb och socialt liv nästan intet-existerande”. Något ödesdigert ögonblick får jag inte fram via TST, kanske för att Holger skrivit många abstrakta saker, som exempelvis ”framtidsglad nostalgiker”. Att finna specifika stunder i Holgers livshistoria då han inhämtar ny kunskap i kombination med riskutvärdering är svårt, då detta framstår som utmärkande för hela Holgers livsstil. När jag frågar honom om generationsskillnader, säger han att han tror att de äldre definierar sig mer konkret med yrke, nationalitet och social gemenskap än vad han gjort.

Det närmsta ett ödesdigert ögonblick jag kommer i kontakt med under intervjun är när Holger berättar om val av utbildning. Detta var en process som sträckte sig över flera år, och inte involverade någon riskutvärdering. Jag får heller inte fram något konkret angående livspolitik, förutom sökandet som livsstil, som en del av Holgers personlighet. Moraliska arenor som transcendens, överlevnad och samarbete är han föga intresserad att prata om. Han lyfter fram gyllene regeln som en självklarhet, och säger sedan att ”moralen, den har nog suddats ut en del” även om ”allmän sensmoral har nog inte ändrats ändå”. Kan det bero på att ”de som är nära en (mentalt) är kanske inte lika nära en fysiskt nuförtiden /.../ de som är nära en fysisk behöver man inte känna lika bra”. Holger ger exempel på det sistnämnda med ”idag vill man ju inte känna sina grannar, det är ju jobbigt”, då det är lättare att klaga på en främling.

”Sven”

Intervjun med Sven är lång och abstrakt. Några ödesdigra ögonblick kommer jag inte i kontakt med via TST, då de flesta av rollerna är just abstrakta, som exempelvis ”vit riddare av i-landsproblem”. Sven förklarar sitt val av roller med ”i huvudsak tror jag att varje individ har ingen aning om vem de är, och därför är det lättare att sätta en icke-förklaring på sig själv, i och med att vi är föränderliga, vi förändras hela tiden”. Han beskriver identitetens föränderlighet, både temporalt och i förhållande till vilken grupp man befinner sig i genom att säga ”många saker stämmer inte längre, utan det är vad andra människor sagt till mig och då har jag tagit till mig det /.../ då är det också en sanning, i och med att jag skapar det”. Sven tror att hans abstrakta svar kan vara en generationsfråga: ”rollen som vuxen är väldigt diffus nuförtiden. Vi lever i ett helt annat samhälle” och uttrycker sedan med melankoliskt tonfall att ”ju mer val du har, desto svårare blir det”. Han beskriver att han sluppit många av de strider som hans föräldrar hade mot sina föräldrar när de ville välja vad de skulle göra i livet, men den friheten han själv fått beskrivs inte som lyckogivande. ”Självklart, om man hade haft en stor familj som styrt och ställt hade det varit väldigt begränsande /.../ det man inte har, det vill man ha”. I hopp om att få mer konkreta svar angående identitetsval, och därmed även någon form av livspolitik, ber jag Sven om tips till ungdomar idag. Han slingrar

sig i frågan, talar om värdet av grekiskt dygdetänk där egenskaper som exempelvis mod, stolthet och altruism subjektivt balanseras, och avslutar fundersamt med att säga ”man ska vara sann mot sig själv, men det är en evig jakt på vad 'själv' är.”

Jag lyfter fram geografisk tillhörighet som ett förslag på en fast punkt man kan definiera sig utifrån, men Sven svarar lakoniskt ”vi har inget revirtänk i Sverige, vi har blivit globala”. Efter flera följdfrågor förklarar han detta med att ”internet tror jag har ersatt det här, där vi hittar våra jämlingar, med liknande intressen och smak”. Jag lyfter fram vardagen och arbetslivet som fasta punkter, men Sven ”tycker inte att yrkesroll definierar en människa nuförtiden” då han ser dagens yrkesroller som temporära, och att endast fåtalet har lyxen att kunna välja något som intresserar dem.

Utöver grekiskt dygdetänk lyfter Sven fram karma och gyllene regeln som exempel på moral som influerar honom. Han vill inte uttala sig om vad han tror andra människor har för moral, men beskriver hur alla gärningar har en effekt ”som ringar på vattnet” där vi alla är med och influerar varandra. Han kopplar inte ihop detta mer religion då ”reklamen har kommit in och tagit religionens plats”. Sven vidareutvecklar detta något dystopiskt med hur ekonomiska intressen närmast kapat samhället genom alla typer av medier: ”allting sitter ihopa i ett stort reklamnätverk som förklarar hur du ska vara och hur du inte ska vara”. På frågan om moralen i samhället har förändrats och i så fall hur, svarar Sven: ”jag tror att moralen är den samma, men den används numera till att tjäna pengar”.

”Selma”

Den äldsta deltagaren och enda kvinnan i den yngre intervjugruppen definierar sig huvudsakligen konkret och tydligt, och flera av rollerna berör yrke, familj och geografisk tillhörighet. De två sistnämnda diskuteras i synnerhet ”jag vill vara en del av en familj, det är viktigt, det är oerhört viktigt för mig” och ”jag har ett stort behov av att känna tillhörighet med en grupp jag är besläktad med”. I liknande ordalag beskriver hon sin geografiska tillhörighet: ”i det globala sammanhang vi mer och mer är del av, känns det viktigt för mig att ha lokal tillhörighet.” Moraliska dimensioner vävs in i dessa tillhörigheter, och de livspolitiska frågorna får svar genom de identiteter som ovan nämnda grupper förser: ”eftersom jag väljer att bekänna mig till den identiteten, är där vissa saker som känns fel”.

Att bli mamma lyfts fram som ett ödesdigert ögonblick, eller snarare en ödesdig process. Vid närmare titt på TST konstaterar Selma att få roller har kommit plötsligt, men de har ”vuxit fram

med tiden”, och beskriver valet av dem ”som långa resor”. Hon har skrivit flera svar inom citationstecken, och hon motiverar detta med att ”jag är och jag är inte” eller ”det är något jag lite är, och eftersträvar att vara”. Selma vidareutvecklar med att hon valt att omdefiniera många livsstilar för att stämma in bättre med hennes liv: ”jag har på nått sätt funnit min tolkning av det, som inte stämmer in med resten av gruppen” och ”jag vill ha min tolkning, och det är väldigt viktigt för mig att ha det, och det får man inte om man säger 'ja' till hela grejjen”. Genom att göra så upplever jag att hon har kunnat behålla sin livspolitik längre än många som hon jämför sig med: ”några av de andra byter identiteter oftare, medan jag tar med mig mina.” Selma beskriver att hon ”slår på och av” många av identiteterna, men också hur ett visst intresse har övergått från hobby till att få en mer filosofisk roll som hon bär med sig: ”den filosofin som yoga står för har kommit att ta mer plats i mitt liv, mycket mer plats i mitt liv. På det sättet har den en livstransformerande roll”. Detta hjälper henne med något som hon anser är det viktigaste i dagens samhälle: ”att ha kraften och initiativet att köra mitt race, i en hastighet som känns rätt”.

Det är inte bara livspolitik som framstår som tydlig i Selmas liv, utan även hennes syn på senmoderniteten. ”Den samhällsutveckling vi har, gör att du har en massa saker du MÅSTE välja /.../ och sett ur min mammas perspektiv upplever jag att vi har en mera otydlig tillvaro idag” därför att ”det finns fler valmöjligheter, och valmöjligheterna sett ur mitt perspektiv gör att det blir mera otydligt”. Livspolitik framstår ur Selmas beskrivningar både som tvång och avgörande för hur livet artar sig: ”i vårt samhälle kan du ju vara allt du väljer, på samma gång, förutsatt att du kan orkestrera det och orka med det, och göra det, på något vis”. När Selma ombeds ge tips till dagens ungdom, lyfter hon fram ”din förmåga att tänka själv, och tron på att du vet vad som är bäst för dig /.../ det handlar om att vara expert på sina egna behov, vilket är en process som kräver konstant uppdatering”. Hur detta ska göras väljer hon att inte uttala sig om, mer än att lyfta fram många av de övningar som är förknippade med yoga och hur de har haft en positiv effekt på hennes liv.

Moraliska arenor så som transcendens, överlevnad, samarbete och personlighet har betraktats genomgående under intervjuens gång, filtrerade genom de svar som Selmas gett på TST, där varje svar har en tillhörande livsstil. När jag frågar om hur hon tror vår kultur skiljer sig från andra, svarar hon ”jag tror att är man uppväxt i ett samhälle som kanske är något mer begränsande, eftersom det finns ett färre antal givna roller och kanske starkare regler för hur man ska leva och göra i vissa sammanhang, det tror jag skapar en viss trygghet /.../ jag tror inte bara det är av ondo, jag tror det är en trygghetsfaktor, en faktor som gör att vi inte ägnar så mycket energi åt allt möjligt, för det är inte bara häftigt att vi kan välja allt /.../ jag tror bland annat att det är därför vi ser så många vilsna unga

människor idag /.../ jag tror inte nödvändigtvis att vi är skapta för att göra så många val /.../ för även om det kanske är ett passivt val, så måste du välja”. Hon avslutar med att referera till sin roll som mamma: ”att göra det (livet) till en hanterbar massa av val, ser jag som kanske den viktigaste uppgiften för mig som förälder i vår tid.”

”Johan”

Först ut av de äldre deltagarna är studiens äldsta, en man som fyller i TST med svar som till hälften har att göra med yrke och positioner i olika hierarkier, och resten med hobbyer och intressen. Högst upp skriver Johan den titel han är stoltast över, inte den han spenderat mest tid med. Få av rollerna speglar något som är en del av hans vardag nu. Under genomgången av TST blir den hierarkiska betoningen ännu tydligare. ”Jag var den första”, ”jag blev invald” och ”jag är den enda i den gruppen som” lyfter fram prestationer och klättringar i hierarki som ödesdiga ögonblick. Här finns ett tydligt samband mellan identiteter och ödesdiga ögonblick, men inte i nödvändigtvis i form av informationsinhämtning, riskutvärderande och livsstilsval, utan snarare i form av ”milstolpar /.../ stunder man lyckats med något man fått för sig skulle vara svårt.” Det tempus Johan väljer att använda sig av tyder på att han fortfarande ser dessa roller som relevanta för hans sätt att se på livet idag. Det konstanta reflexiva uppdaterande som Giddens beskrivit lyser med sin frånvaro.

Då Johan inte tycks ha reflekterat över livsstilsval, frågar jag honom vilka riktlinjer som guidat honom genom livet. Han lyfter fram att han är individualist med starkt självförtroende, vilket beror på att han ”hade en trygg uppväxt i ett tryggt hem” och att han ”har gamla normer som jag lever efter, då jag inte funnit några bättre. Än”. ”Redlighet” nämns vid flera tillfällen, och beskrivs på många sätt: ”civilkurage”, ”inte vara rädd för att stå i motvinden när det blåser”, och ”har du det gott ekonomiskt har du en moralisk skyldighet att stödja dem som har det dåligt”. Summerande säger Johan ”jag tror att du måste i första hand själv bete dig så att du kan se dig själv i spegeln, och då smittar de av sig till dina barn, som i sin tur för vidare det till sina barn”, detta som en typ av transcendens avgörande för en individs framtid: ”redan tidigt i din barndom spelar din uppfostran och andan i ditt hem mycket stor roll för din personlighet”.

Johan lyfter även fram bibelns budord som moraliska riktlinjer, även om han anser att ”när det gäller religion så tycker jag att den tycks ställa till mer elände än den gör nytta”, och beskriver sedan de många krig där religion har varit involverad. Johan förkastar religion på makronivå, men saknar den på mikronivå: ”om man nu tar bort dom här religiösa normerna som finns i bibeln, då måste man, tycker jag, ersätta dem med några andra högstående normer /.../ men det har inte skett i

den utsträckning som jag hoppats”. Han beskriver att han bevittnat hur vårt samhälle hamnat i förfall, då det numera ”gäller att roffa åt sig så mycket som möjligt, även om det är oärligt, därför att man tror att alla andra gör det, och det är ju ett sätt att bryta ner ett samhälle /.../ förnuft och gott omdöme har åsidosatts mer och mer /.../ i grunden bygger ju samhället på förtroende /.../ när förtroendet sviktar, då ruttnar samhället inifrån”. Då Johan inte ser ”samhället” som avgränsat av nationalstat, ”näe, vi är internationella nu” för att ”många gånger är gränser som vi dragit upp en styggelse och leder till onödigt många krig”, har jag svårt att se vilka kollektiverande institutioner som Johan anser ska skapa gemensamma normer, och därmed den ”redlighet” han efterlyser. Jag frågar honom, och då lägger han otroligt stor vikt på familjen, och hyllar även miljörelsens förmåga att skapa medvetenhet om hur vår livsstil och ekonomiska system inte tar hänsyn ur ett större perspektiv.

Johan anser att otryggheten i samhället ökat ”på grund av påverkan av så många olika medier, som alla uppmanar dem (unga människor) att förändras /.../ där är många fler inputs till en ung människa än där var för bara tjugo år sen, och där är många fler val, vilket jag tror gör många unga väldigt osäkra”. När jag frågar Johan om tips till unga människor i vår kultur, hyllar han skönlitteratur: ”genom skönlitteratur kan man komma i kontakt med förebilder som personifierar de ideal man eftersträvar”, och subjektivt vald kollektivism: ”jag tror den största tillgången du kan ha i ditt liv är goda vänner, och en social umgängeskrets /.../ släktband tycks ju upplösas, medan vänskap håller länge”. Det är de sociala band individen själv valt att upprätthålla som ska inspirera individen mot kollektivism, och därmed hjälpa till att rädda samhället från det förfall han tidigare beskrivit: ”det är människans kärlek till medmänniskan som avgör mänsklighetens framtid”.

”Ida”

Svaren på Idas TST påminner mycket om svaren från studiens yngre deltagare. De är uppdaterade, relevanta för Idas vardag, och flera av dem är av abstrakt natur så som exempelvis ”kunskapssökare” och ”sammanhållande länk”. De har dock betydligt konkretare förklaring. Familjen står i centrum för Ida. ”Det viktiga det är det lilla, lilla livet /.../ familj, vänner, det är viktigt /.../ det är riktig näring”. Det bör tilläggas att under intervjuens gång framkommer det att Ida har en väldigt framgångsrik yrkeskarriär bakom sig, men hon väljer ändå att hellre lyfta fram sociala band, eftersom ”allt det andra /.../ utbildning, jobb /.../ allt det tar ju slut.” Jag tolkar det som att Idas syn på det sociala livet rör sig om en livspolitisk transcendens. Det är här hon reflexivt skapas och skapar, det är här hon frodas. Kanske är det förklaringen till att hon till skillnad från de flesta av studiens deltagare upplever att svaren på TST snarare är tilldelade henne än självvalda:

”där är ju många roller som kommer till en, som man inte har någon möjlighet att påverka”. Just detta gör att jag inte lyckas utröna något ödesdigert ögonblick. Föräldraskapet beskrivs som den mest omvälvande identiteten, men även den beskrivs som om den kom till henne, ”kändes som att det var en naturkraft”, snarare än att hon valde den. Tillkomsten av identiteter i hennes liv beskrivs som långsamma processer, och nästan alla med gott stöd från en stor familj. De val som studiens andra deltagare lyft fram som helt självvalda, har Ida gjort i samklang med andra.

Det ”lilla i livet” som lyfts fram som en del av Idas livspolitik, speglas på många sätt. Kaffet jag erbjuds är exklusivt och noggrant utvalt, och serveras på en vacker servis. Fikat jag medtagit, valt av Ida, är från ett specifikt bageri. Under intervjun framkommer det hur otroligt kunnig Ida är om sin lokala närmiljö, trots att hon inte lyfter fram geografisk tillhörighet som något hon håller högt. Ida kontrasterar sin syn på ”det lilla livet” med en modern, stressande och osund syn på livet: ”många människor tror att det måste vara så enastående” vilket hon tror ”på ett sätt (är) en bieffekt av att vi är så otroligt informerade hela tiden /.../ jag tror att det finns en negativ sida i att man tror att andra människor har det så mycket mer fantastiskt än man själv”. Detta är inte den enda negativa effekten av informationsåldern: ”arbetslivet är ju väldigt annorlunda /.../ man är beroende av ett större sammanhang /.../ man är global, man styr inte helt själv” vilket har lett till att ”arbetslivet utvecklats att bli superrationellt och där finns inte plats för människor som avviker”. ”Det har skapats rationella flöden, och människor ska anpassas in i dessa, och de som inte passar in vill man helst skiljas från.” Värst anser Ida att det är för ”de som har medfödda svårigheter, växer upp i otursamma förhållanden eller har svårt i skolan”, men hon upplever det som att människor överlag idag är mer vilsna: ”jag tror människor är väldigt sökande, man försöker skapa en högre mening, vilket egentligen inte behöver ha likhetstecken med någon gud”.

Ida är föga intresserad av att tala om religiös eller geografisk tillhörighet, utan lyfter fram sociala band, där de äldre och mer kapabla bör hjälpa de yngre och de som har det svårt. Utifrån dessa sociala band växer enligt Ida samhällsmoralen, oavsett tidsålder. ”En kärleksfull grund och början, det tror jag är jätteviktigt, och det behöver inte vara mamma och pappa, bara det är vuxna, mogna, beskyddande människor.”

”Markus”

Markus tar emot mig i hans hemkontor, med en fast handskakning och säger ”varsågod och sitt”. Jag får känslan av att vi ska göra affärer. TST fylls i snabbt, och vid genomgång konstaterar jag att alla svar är aktuella här och nu: ”om du frågar mig om två år så kommer det se annorlunda ut”. I

min outtalade sökan efter ödesdigra ögonblick finner jag endast ett som stämmer på definitionen, en extra yrkesroll till den han redan hade: ”jag funderade mycket, men det blev en naturlig grej på grund av alla omständigheter”. Under intervjun framkommer att många andra svar på TST kom till på liknande sätt, även om tidsperspektivet generellt varit längre. ”Jag har alltid sökt mig till saker som verkat lite svåra” säger Markus stolt, och beskriver det ingående på ett sätt som får det att framstå som röd tråd i hans liv, en livsstil. Till denna livsstil hör även ett kompletterande sätt att tänka som Markus ofta återkommer till: ”jag är emot felsökande”. Markus förklarar att han alltid undrat varför vi uppfostras till att söka fel, som ett samhällsfenomen, och att hans liv alltid har gått ut på att fokusera på vad som är rätt: ”Hur ska jag göra för att det ska bli rätt? Där vore det skoj om vi kunde förändra samhället så att vi kunde börja tala om hur man ska göra för att göra det rätt /.../ 'Hallå politiker, fram med papperna, och stå för det, var ärlig' /.../ då får vi förtroende för dem.”

När vi senare talar om moral i dagens samhälle, återknyter Markus till ovanstående: ”Jag tycker nog att det finns en moralens nedgång. Det är en skam när man ser hur skandiadirektörerna skor sig.” Markus tycker detta tycks vara en del av vår tidsålder och mer accepterat nu än förr. ”Det är lite för mycket sånt där, tycker jag.” Markus hade önskat mer öppenhet, på alla sätt och vis, i samhället: ”alla borde väl sträva efter att inte ha något att dölja”. Intervjun handlar mindre om svaren på TST-testen, och mer om Markus personliga principer. Rättsökande, öppenhet och mod återkommer i många olika former. Hans familj beskrivs kort och tacksamt som en fast punkt i tillvaron, men mestadels känns samtalet som om jag vore på motivationskurs. ”Våga”, ”Och en annan sak jag tycker är viktigt: oändlig optimism. Det ger dig en otrolig styrka, i allt! Är du bara optimist kan du klara av allt /.../ det är för mycket pessimism idag”, ”Ta dig tid”, ”Ha kul! Har man bara roligt, löser man allt, i rätt tid”. Markus rekommenderar även livsstilscoacher när jag frågar honom om vad han skulle tipsa dagens ungdom om.

Synen på tid är bland de få saker Markus anser ha förändrats i samhället: ”Jag tycker samhället har mer bråttom idag än förr. Av vilken anledning?” frågar han retoriskt, och förklarar att det trots detta tycks bli mindre gjort. Han ser de senaste decenniernas tekniska evolution som ”en successiv övergång”. ”Det är inget nytt” tycker Markus, men konstaterar sedan att hans åsikt är vinklad från hans yrkes perspektiv ”jag har tydligen själv legat i frontlinjen för allt det här”. Markus reflekterar dock över att han tror medier idag kan ha en negativ effekt: ”det informationsflöde, och i den takt det kommer /.../ om man följer alla nyheter, då blir man oundvikligen deprimerad. Paranoid.”

”Cecilia”

Redan under genomgången av Cecilias TST svar blir hon upprörd. Inte ledsen, utan mer arg. Större delen av hennes yrkeskarriär bygger på en utbildning hon tvingades in i av hennes far mot hennes vilja. ”Feminist” står högt upp på listan, och hon kommer snabbt in på resonemang som för mina tankar mot Giddens emancipatoriska politik. ”Jag har alltid varit emot auktoriteter” säger Cecilia och berättar ingående hur hon upplevde sin mor och sina systrar åsidosättas av Cecilias far, trots att de ofta hade vettigare åsikter. ”I och med att vi (kvinnor) föder barn, tänker vi också mycket runt omkring våra barns vidare liv, och därmed också jordens vidare liv. Det är stora ord, men jag menar att många kvinnor i synnerhet har mer av en helhetssyn på tillvaron /.../ där vi inte själva står i centrum längre.” Under intervjuens gång beskriver hon en livspolitik som hon tycks ha spenderat lång tid med att utarbeta på egen hand. Den handlar om hur ”man redan som liten ska få en växande kunskap som hjälper ens vardag, om allt som finns i ens egna lilla mikrokosmos /.../ så att man långsamt förstår att där är många ting, och alla är relaterade, och jag är med till att få allt att fungera.” Cecilia vänder sig mot mot specialistsamhället, ”får du (fram) en som bara är specialist, kan han säkert användas på någon plats, men som samhällsmedborgare är han värdelös” och det är inte den enda samhällsförändring hon är upprörd över. ”I det stora tycker jag vi tar för lite hänsyn till varandra. 'hänsyn' och 'ansvar' är två ord jag tycker verkar saknas i vår tids ordbok, och det gäller inte bara människor emellan, utan i största allmänhet /.../ folk slänger saker omkring sig, utan att tänka på att någon måste plocka upp det.”

Även om hon är skeptisk till hur samhället såg ut när hon växte upp, anser hon det i viss mån vara ännu sämre idag. Denna förändring tillskriver dels hon religionens förfall ”den var inte alltid bra, men den skapade ändå ramar till hur vi ska behandla varandra för att behandla varandra bra /.../ nu måste man få det hemifrån, för kyrkan lyssnar ingen på /.../ jag tycker de tio budorden borde läras ut regelbundet för alla idag”. Cecilia är även skeptisk till informationssamhällets framväxt ”nu anser jag att datoriseringen är vid att ta över oss, vi styr inte längre över oss själva, vi tänker inte, utan vi låter den där (pekar på sin iPad) styra över oss så att vi glömmer annat som jag anser som människa, fysiskt och psykiskt, vi har behov för /.../ jag tror inte vår hjärna är gjord för alla de intryck, att hela tiden vara på. Jag tror hjärnan måste slappna av, och de gör du inte när du hela tiden 'blippar' /.../ där måste man aktivt själv avstå.” Värst av allt tycker Cecilia är det hon beskriver som ”slit-och-släng-samhället”: ”framför allt har världen förändrats materialistiskt, och där ser jag den största faran”.

Samtalet är intensivt, och genom Cecilias samhällskritik växer livspolitik fram, men den tycks inte ha uppkommit genom ödesdigra ögonblick. Snarare rör det sig om åsikter som i viss mån redan fanns i Cecilias barndomshem, men som med tiden vuxit sig väldigt starka. Cecilia är övertygande och framstår som väl påläst. Hon återkommer till att ”man är av jorden, det kollektivet är vi en del av, där bär vi ett ansvar” fast på många olika sätt. När jag ber henne om tips till dagens ungdom blir jag förundrad av dess enkelhet, med tanke på hur allomfattande och bred hennes samhällskritik varit: ”lära sig att lyssna till sin kropp, vilket inte alla kan, det finns det inte möjlighet till i allt brus, de uppfattar inte signalerna, men jag tror att kroppen berättar för dig när du varit för mycket på, sovit för lite, ätit för dåligt, utövat för lite motion- de basala sakerna som är måsten för att du ska ta till dig rätt saker omkring dig, och göra gott i samhället /.../ god näring, motion, sömn /.../ ta det först!”

Kritik och reflektioner kring mina resultat

Ödesdigra ögonblick och livspolitik

Syftet med studien var att undersöka lokal livspolitik genom att skapa en situation som bäddade för att studiedeltagarna skulle berätta om ödesdigra ögonblick. Min förhoppning att intervjudeltagarna själva skulle lyfta fram ”sådana tidpunkter när händelser flätas samman på ett sådant sätt att individen så att säga står vid ett existentiellt vägskäl, eller där en person får informationer med ödesdigra konsekvenser” (Giddens 1991, s. 138) utifrån de roller och identiteter de skrivit upp var överdrivet optimistiskt. Visst kunde man spåra stunder då roller utvärderades, men oftast var detta återkommande stunder, under längre tidsperioder, snarare än just ödesdigra ögonblick. ”The complexity of qualitative material can expose the limitations of explanatory models” (Thomson, Bell, Holland et. al., s. 351). Mitt val av metod för att komma i kontakt med ödesdigra ögonblick verkar inte fungera så bra.

Det framstår som att reflexivt utformade identiteter inte uppstår ur ögonblick, utan av långa perioder av beslutsfattande i form av inhämtande av kunskap i kombination med riskutvärdering. Det kan också vara så att där finns stunder som formar vår livsstil och identitet avsevärt genom förändring av rutiner, utan att dessa erkänns av oss själva som identitetsskapande. Frågan om upplevd ontologisk trygghet, där ödesdigra ögonblick präglas av starkt reducerad känsla av trygghet innan förändringen, och reflexiv utvärdering av ens livsberättelse följd av förändring som åter får tryggheten att växa, är väldigt komplex och svår att få fram svar på. Ett uppenbart problem för studier av denna typ är att minnet är pragmatiskt, och det som i stunden upplevs som väldigt otryggt, och till och med ödesdigert, kan ha tonats ned när det senare återberättas.

Att använda ”Twenty Statements Test” som utgångspunkt för att komma i kontakt med ödesdigra ögonblick var således inte en hållbar metod. Giddens konstaterar själv att ”Identity is the creation of constancy over time, that very bringing of the past into conjunction with an anticipated future” (Giddens 1994, s. 80). De intervjuade utövade stor reflexivitet när de fyllde i testet. Därmed blev själva intervjustunden nästan som det ödesdigra ögonblicket, i det att de tvingades definiera sig själva. Nästan alla identiteter för båda åldersgrupperna påpekades vara självvalda och väldigt sällan resultat av specifika ögonblick. Detta ser jag som en kritik mot begreppets validitet. Identiteter verkade överlag växa fram ur en konstant förtid och framtid, och de TST-svar som tillkommit under specifika ögonblick var knappast ödesdigra. Det är snarare ögonblicket då man tvingar någon definiera sin identitet som är ödesdigert. En av respondenterna påpekade vid slutfört test: ”Det viktigaste för mig var att jag speglade sanningen som den ser ut just nu.”

TST fungerade däremot som god utgångspunkt för att komma i kontakt med studiedeltagarnas livspolitik. Att utgå ifrån hur studiedeltagarna definierar sig själva möjliggör samtal om livsstil i förhållande till olika moraliska arenor, utan att först presentera Giddens teoretiska resonemang för studiedeltagarna. Jag förundrades över att alla deltagare förutom en definierade så gott som alla roller som självvalda (undantaget de medfödda, så som ”syster”, ”bror” eller ”kusin”, eller rollen som mor- eller farförälder). I exempelvis Rachel Thomsons studie från 2002 (Thomson, Bell, Holland et. al., s. 345) uttrycker en studiedeltagare ”it just happened. Stuff happens, don't it?”, och jag hade väntat mig att flera svar på TST skulle ses som något som bara hände. I två av intervjuerna undveks detta kanske genom att man inte nämnde den yrkesroll man hade i vardagen, men inte uppskattade. Undvikandet av detta kan vara just för att hävda kontrollen över sitt eget liv, men det kan likväl vara en av de saker som inte nämndes då de visste att jag redan kände till rollen och att de därför inte trodde den skulle vara av intresse i intervjun. Autonomi som en del av livsberättelsen framstår som självklarhet i senmoderniteten bland mina intervjudeltagare. Ida var den enda som avvek på denna punkten, vilket tillsammans med de abstrakta svaren på TST kan ses som en kritik mot livspolitik som begrepp. Att folk definierar sig själva med abstrakta roller som exempelvis ”Livsnjutare” som dök upp vid flera tillfällen, istället för att lyfta fram hur de konkret påverkar samhället med sitt yrke, tyder på att livspolitikens existentiella frågor om transcendens, överlevnad, samarbete och personlighet kanske inte är så framtvingade i vår tidsålder som Giddens framhåller.

Reflexivitet i förhållande till genus och ålder

Pat O'Connors resultat som jag nämnt under ”Tidigare forskning”, där kvinnors ödesdigra

ögonblick oftare handlade om samhörighet med familj eller vänner, och mäns om någon form av prestation inom exempelvis sport, skola eller yrke, stämde väl in bland studiens äldre deltagare när jag frågade utifrån svaren på TST. De äldre kvinnornas svar påminde även mycket om svaren som studiens yngre deltagare gav. Jag ställer mig undrande till varför många av de yngre mäns svar var så abstrakta, då de äldre mäns var så konkreta. Kanske är det en spegling av att senmodernitetens brist på fasta punkter i tillvaron drabbar män i mitt yngre urval hårdare, på grund av att mansrollen i vår tid är under omdefiniering. Balansen mellan abstrakta och konkreta roller i kvinnornas TST svar var ungefär den samma oavsett ålder.

Familj framstod överlag som den mest frekventa fasta punkten som togs upp att strukturera tillvaron efter, och detta nämndes explicit trots att jag kände till intervjudeltagarnas familjeband sedan tidigare. Familjerelationerna framstod dessutom oftast som det Giddens kallar ”rena förhållanden” (Giddens 1991, s. 109-122), det vill säga relationer med ömsesidig tillit som man självvalt upprätthåller och som utgör en fast punkt i tillvaron. De yngre beskrev i flera fall hur de tankemässigt och ibland geografiskt lämnat familjen, för att senare återkomma och vara tacksam över att få vara en del av den. Familjen framstod snarare som en källa för tillhörighet och känslomässigt stabiliserande än en påtvingad strukturerande faktor i livet. Detta stämmer överens med tidigare forskning: ”Family support was a central resource for him, emotional as well as material” (Thomson, Bell, Holland et. al., s. 350). Giddens resonemang om senmodernitet bygger på att religionens, nationalstatens och familjens strukturerande krafter är i upplösning, men i min studie framstod det snarare som att familjen har blivit extremt viktig för trygghet och struktur. Familjen framstår här som väldigt stark, men den har genomgått en förändring då den inte framstår som lika hierarkisk som den traditionella familjen beskrivits. Detta kan i viss utsträckning ses som kritik mot livspolitik, men samtidigt som ett bekräftande av Giddens emancipatoriska politik som är beskriven som livspolitikens utgångspunkt i ”Modernitet och självidentitet – Självet och samhället i den senmoderna epoken”.

Jag hade väntat mig att de yngres TST-svar skulle vara mera uppdaterade än de äldres, vilket skulle kunna ha sin naturliga förklaring i att de i större utsträckning fortfarande söker efter att skapa roller och identiteter, medan de äldre har funnit och är mer trygga i sina. Så var ej fallet. Endast den äldsta deltagaren, Johan, hade svar som inte var aktuella i hans vardag. Detta tolkar jag som att självets reflexiva process som Giddens tillskriver senmoderniteten här inte framstår som ett åldersfenomen, utan snarare som något som ligger i vår kulturs tidsanda. Det kan visserligen hävdas att reflexivitet

snarare är ett personlighetsdrag än kulturellt fenomen, men möjligheterna för reflexivitet är idag större än någonsin. Informationstillgängligheten och sociala medier verkar tvinga fram reflexivitet i form av jämförande och ställningstagande, så till den grad att flera studiedeltagare ser detta som ett hot mot hälsan. Samtidigt är reflexivitet inte något nytt fenomen. Det har utövats aktivt inom fenomenologin, en av de äldsta metoderna för insamlande av kunskap.

Att göra en studie med deltagare från två olika generationer utan att lyfta fram det som en studie av generationer kan ifrågasättas. De två generationerna har ofta omnämnts och definierats i tidningar som ”Silent Generation” (personer födda '25 – '45) och ”Generation Y” (personer födda '79 - '99), men då det i denna studien rör sig om föräldrar och deras barn, anser jag att svaren representerar lokala snarare än generationsbetingade värderingar. Studiens deltagare har mycket gemensamt. Oavsett ålder har de alla någon form av universitetsutbildning och kommer från ekonomiskt trygga förhållanden. Att se dem som representativa för sin generation ser jag som alltför endimensionellt. De är snarare representativa för en sydsvensk överklasskommun, och variationen i ålder såväl som specialistområde har berikat studien med ett lokalt bottom-up perspektiv på Giddens livspolitik och dess många olika yttringar.

Förslag på framtida forskning

Denna typ av lokala stickprov för att bättre förstå vår kultur och tidsanda tycker jag nu i efterhand är intressanta och högst relevanta. Det hade varit önskvärt att göra liknande i andra kommuner för att få en bredare bild av kultur och tidsanda. Kanske hade det hjälpt till att klargöra om och i så fall var de könsstereotyper Pat O'Connor beskrivit lever kvar. Den största skillnaden jag fann mellan mina studiedeltagare var den mellan de yngre och äldre männen, och kvinnornas livspolitik framstod som en brygga mellan de två.

Sociologen Liz Stanley skriver angående sitt arbete med sociologiska biografier att ”from one person we can recover social processes and social structure, networks, social change and so forth, for people are located in a social and cultural environment which constitutes and shapes not only what we see, but also how we see” (Stanley 1993, s. 45). Här sympatiserar jag med Stanley. Att använda livspolitik som utgångspunkt speglar vilken information som människor tar till sig, och hur de väljer att tolka den. Detta kan hjälpa till att ge en tydligare bild av skillnader mellan kön, åldrar och social bakgrund. Om man vill komma i kontakt med några ödesdigra ögonblick, tror jag dock att man först måste definiera begreppet för studiedeltagarna.

Litteratur

Tryckta källor

- Bauman, Zygmunt. (2002) *Det individualiserade samhället*. Göteborg Diadalos
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge
- Ehn, Billy. & Öberg, Peter. 'Biografisk intervjumetod' (s. 57-70) i Fangen, Katrine. & Sellerberg, Ann-Mari. (2011) *Många möjliga metoder*. Lund: Studentlitteratur
- Fontana, Andrea. & Frey, James. H. "The Interview – from neutral stance to political involvement" i Denzin, Norma. K. & Lincon, Yvonna. S. *The Sage Handbook of Qualitative Research* (2005) SAGE Publications
- Giddens, Anthony. (1991) *Modernitet och självidentitet - Självet och samhället i den senmoderna epoken*, (första upplagan, fjärde tryckningen 2009) Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB
- Giddens, Anthony. (1994) 'Living in a Post Traditional Society', i Beck, Ulrich., Giddens, Anthony., & Lash, Scott. *Reflexive Modernisation* (s. 56-109). Cambridge: Polity Press
- Gubrium, Jaber. F. & Holstein, James. A. (1997) *The New Language of Qualitative Method*. Oxford University Press
- Holland, Janet. & Thomson, Rachel. (2009) 'Gaining Perspective on Choice and Fate', *European Societies*, 11:3, s. 451-469
- Kuhn, Manfred. H. & McPartland, Thomas. S. (1954) 'An empirical investigation of self-attitudes', *American Sociological Review*, 19, s. 68-76
- Lundin, Elin. 'Konsten att hitta sin teori' (s. 85-113) i Sjöberg, Katarina & Wästerfors, David. (2008) *Uppdrag: forskning*. Malmö: Liber förlag
- Macionis, John, J. & Plummer, Ken (2012) *Sociology – a Global Introduction, fifth edition*, Harlow: Pearson Education Limited
- Mead, Margaret. (1970) *Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap*. American Museum of Natural History: Natural History Press
- O'Connor, Pat. (2006) 'Young People's Construction of the Self: Late Modern Elements and Gender Differences', *Sociology*, 40: 107, s. 107-124
- Platt, Jennifer. (1981) 'On Interviewing One's Peers', *The British Journal of Sociology*, vol. 32, no. 1, s. 75-91
- Plumridge, Libby. & Thomson, Rachel. (2003) 'Longitudinal Qualitative Studies and the Reflexive

Self', *Social Research Methodology*, vol. 6, no. 3, s. 213-222

Rose, Nikolas., S. (1991) *Governing the Soul: The Shaping of the Private Self*, London: Routledge

Sjöberg, Katarina. 'Forskaren och fältet' (s. 15-40) i Sjöberg, Katarina & Wästerfors, David. (2008) *Uppdrag: forskning*. Malmö: Liber förlag

Stanley, Liz. (1993) 'On Autobiography in Sociology', *Sociology* 27(1), s. 41-52

Thomson, Rachel., Bell, Robert., Holland, Janet., Henderson, Sheila., McGrellis, Sheena., & Sharp, Sue. (2002) 'Critical Moments: Choice, Chance and Opportunity in Young People's Narratives of Transition', *Sociology* 36: 335

Thurén, Torsten. (2006) *Vetenskapsteori för nybörjare*, Malmö: Liber

Watkins, David., Yau, Jeffrey., Dahlin, Bo., & Wondimu, Habtamu. (1997) 'The Twenty Statements Test: Some Measurement Issues', *Journal of Cross-Cultural Psychology* vol. 28, no. 5, s. 626-633

Wenger, Étienne. (1998) *Communities of Practice: Learning, Meaning and Identity*, Cambridge University Press

Webbaserade källor

Citat om Livet, Sören Kierkegaard. Hemsida. (Online) Tillgänglig: http://www.livet.se/ord/k%C3%A4lla/S%C3%B8ren_Aabye_Kierkegaard/2 (2012-11-23)

Prof Rachel Thomson: Staff profiles: University of Sussex. Hemsida. (Online) Tillgänglig: <http://www.sussex.ac.uk/profiles/285568> (2012-12-01)

CIRCY. Hemsida. (Online) Tillgänglig: www.sussex.ac.uk/esw/circy (2012-12-01)